شاپا چاپی: ۱۸۴۱-۲۷۸۳
شاپای الکترونیکی: ۱۹۲۲-۲۷۸۳

تمدن حقوقی

دوره ۸ - شماره ۲۵ - پاییز ۱۴۰۴

امکان‌سنجی تحقق جنایت علیه بشریت از رهگذر تحریم‌های اقتصادي یکجانبه آمریکا علیه ایران
همایون مافی، مرتضی پورعزیز
بررسی قراردادهای هوشمند مبتنی بر بلاکچین از منظر کنوانسیون بیع بین‌المللی کالا
آریا ابراهیمی، سبحان طیبی
هوش مصنوعی و نظام حقوق کیفری: تحلیل مسئولیت ها و پیامدها
هادی جمشیدي فر، مهدی جعفریان، رقیه جعفریان
تحول دادرسی کیفری در پرتو عدالت دیجیتال: کارکرد هم‌افزایانه فناوری‌های نوظهور
سیدعلیرضا میرکمالی، سیدمصطفی حسینی دستجردی
وضعیت حقوقي اختراع مشترک و میزان مالکیت و نحوه تصرف مخترعین در آن
سعید مولوی، نرجس دربانی چلچه
تعهدات قراردادی در تجارت الکترونیک فرامرزی و چالش‌های اجرای آن در داوری بین‌المللی با تأکید بر معاهدات بین‌المللی
احسانه وثوقی منفرد، محمدعلي کفایی فر
تحلیلی بر دخالت نظریه های اخلاقي در حقوق کیفري
ایرج مروتی، سعید احمدی، نگین بهادری جهرمی
لزوم جرم انگاری نگهداري ماینر در ایران (مطالعه تطبیقی)
مهدي رجائیان، شادی چگیني
ارتباط کرامت انسانی و اهداف مجازات ها در حقوق کیفری
امیرحسن ابوالحسنی، ستار فخرایی، زینب قادری
واکاوی مفهوم «احق بالولد» در روایات امامیه: نقدی بر انگاره «حضانت» در فقه و حقوق خانواده
حجت اله دهقانی
سامانه جامع حقوقی شرکت ملی نفت ایران «سحن»؛ تحولی راهبردی در حکمرانی حقوقی هوشمند صنعت نفت ایران
سیدحجت الله علم الهدی، محمدمهدی اسدی
اصول اساسی بیمه و نتایج آن بر قصد اضرار
محمد کمالی، محمدعلی جهانی، حمیدرضا سلیمی
واکاوی علل بزهکاری اطفال و نوجوانان در حقوق کیفری ایران
سیداحمد پیرونذیری، امیررضا محمودی
بررسی اعتبار و قابلیت استناد ابزارهای ارتباطی نوین در فرایند اثبات جرم در نظام حقوقی ایران
علیرضا باقری حسن آبادي
مسئولیت کیفری سردفتران اسناد رسمی: تحلیل چالش‌های قانونی و راهکارهای پیشگیرانه در نظام ثبتی ایران
ایوب رحیمی
مفهوم منفعت عمومی در پرتو فایده‌گرایی جان استوارت میل و مقایسه آن با اندیشه جرمی بنتام
احمدرضا سلطانیان
مسئولیت مدنی در قبال ربات‌ها و هوش مصنوعی: چالش‌ها و راهکارهای حقوقی در عصر فناوری‌های نوین
جیران ابراهیمی
سیاستگذاری حمایت مدار در قبال بزه دیدگی زنان در خانواده با تاکید بر تحولات جدید
محبوبه طالبی رستمی
تأثیر روانشناسی جنایی در ارتکاب جرم در حقوق ایران و فرانسه
وحید کیومرثی
مسئولیت دولت ها در قبال نقض حقوق بشر توسط شرکت های امنیتی خصوصی در مأموریت های خارجی
مهدی قره داغی، مسعود سرفرازي صالح
مطالعه فقهی و حقوقی شرط بازگشت موقوفه به ملک واقف
حبیب اله عبداله پور، حمیدرضا نام آور
تحلیلی بر جنایت‌های محیط زیستی تجاوز ایالات متحده آمریکا و رژیم اسرائیل علیه جمهوری اسلامی ایران
جواد چراغی
تحلیل حقوقی نقش مشاوران املاک در حفظ حقوق مالکیت زمین و چالش‌های اجرایی آن در ایران
محمد احمدی
مقابله دادگاه کیفری بین المللی با گسترش جنایت داعش
جواد دشتیان
قابل استناد بودن کنوانسیون نیویورک در داوری تجاری بین‌المللی ایران و موافقتنامه داوری با تاکید بر مفهوم تجاری
علي باباپور همراهلو، پویا بنی هاشم
مالکیت و بهره برداري از آب ها در نظام حقوقی ایران
احمد پدیدار، یاسر صیادپور
حق فراموش شدن و آثار آن بر روابط قراردادی در بلاکچین های عمومی؛ تحلیل تطبیقی حریم خصوصی داده ها در حقوق ایران و اروپا
عارفه قاسم زاده ده آبادي
بررسي ماهیت حقوقي قرارداد ساخت، اجاره و انتقال (بی.ال.تی)
علي زارعي جلال آبادي
نقش وکیل در تحقیقات مقدماتی در قانون آیین دادرسی کیفری
علیرضا درائی
شناسایی و اولویت بندی عوامل سیاسی-اجتماعی موثر بر تکدی گری در زاهدان
محمدکمال دادرس
مسئولیت مدنی دولت نسبت به خسارات ناشی از اطاله دادرسی
علی فراحی
تأثیر سیاست‌گذاری‌های اقتصادی دولت‌ها بر آزادی قراردادی در بازارهای خصوصی
رادمهر رحمانی گل افشان
مروری تاریخی بر جرم انگاری در قبال جرائم نیروهای مسلح
یاسر شاکری

Legal Civilization
Vol. 8, No. 25, Autumn 2025
Pages: 709-722
Article Type: Original Research
https://www.pzhfars.ir/article_234797.html
doi: 10.22034/LC.2025.555933.1705

تمدن حقوقی
دوره ۸، شماره ۲۵، پاییز ۱۴۰۴
صفحات ۷۲۲-۷۰۹
نوع مقاله: پژوهشی

مروری تاریخی بر جرم انگاری در قبال جرائم نیروهای مسلح

یاسر شاکری
دکتری حقوق کیفری و جرم‌شناسی
ssssf200@gmail.com
http://orcid.org/0000-0001-7732-8125

چکیده

هدف پژوهش حاضر بررسی جرم انگاری جرائم نیروهای مسلح پیش و پس از پیروزی انقلاب اسلامی است. جرم انگاری در حوزه جرائم نیروهای مسلح دارای چنان اهمیتی بوده است که در اوایل حکومت پهلوی و در ابتدای ظهور قانون نویسی در ایران منجر به تصویب چند قانون در این حوزه شده است که شاید یکی از علل آن نظامی بودن شخص رضا شاه در دوره نخست وزیری و دوره شاهی وی می‌باشد. پژوهش حاضر که با روش توصیفی-تحلیلی صورت پذیرفته است در صدد پاسخ به این پرسش است که به چه دلیل جرم انگاری جرائم نیروهای مسلح در ایران دیرهنگام به وقوع پیوسته است؟ در پاسخ می‌توان بیان داشت که به نظر می‌رسد دیرهنگام بودن جرم انگاری جرائم نیروهای مسلح در ایران در پیش از پیروزی انقلاب اسلامی به دلایلی مانند عدم وجود نیروهای مسلح منسجم و رسمی در کشور و همچنین عدم وجود قوانین مادر مانند قانون مجازات عمومی یا قانون آیین دادرسی کیفری بوده است.

واژگان کلیدی: نیروهای مسلح، حقوق کیفری ایران، سیر تطور تاریخی.

دریافت مقاله: ۱۴۰۴/۰۷/۲۲ -بازنگری مقاله: ۱۴۰۴/۰۸/۰۹ -پذیرش مقاله: ۱۴۰۴/۰۹/۲۴

A Historical Review of Criminalization of Armed Forces Crimes

Yasser Shakeri
PhD in Criminal law and Criminology

Abstract

The purpose of the present study is to examine the criminalization of armed forces crimes before and after the victory of the Islamic Revolution. Criminalization in the field of armed forces crimes was so important that in the early Pahlavi regime and at the beginning of the emergence of law-writing in Iran, it led to the adoption of several laws in this field, which may be one of the reasons for this is Reza Shah's military service during his prime ministerial and royal periods. The present study, which was conducted using a descriptive-analytical method, seeks to answer the question of why the criminalization of armed forces crimes in Iran occurred so late? It can be stated that it seems that the lateness of the criminalization of armed forces crimes in Iran before the victory of the Islamic Revolution was due to reasons such as the lack of a coherent and formal armed forces in the country and the absence of parent laws such as the General Penal Act or the Criminal Procedure Act.

Keywords: Armed Forces, Iranian Criminal Law, Historical Development.

Received: 2025/10/14 - Review: 2025/10/31 - Accepted: 2025/12/15

ارجاع:
شاکری، یاسر؛ (۱۴۰۴)، مروری تاریخی بر جرم انگاری در قبال جرائم نیروهای مسلح، تمدن حقوقی، شماره ۲۵.

Copyrights:
Copyright for this article is retained by the author (s) , with publication rights granted to Legal Civilization. This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (http://creativecommons.org/licenses/by/4.0) , which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited.

CC BY-NC SA

COPE COMMITTEE ON PUBLICATION ETHICS

مقدمه

در همه کشورهای دنیا، نیروهای مسلح تابع نظم و انضباط خاصی هستند که هدف از وضع مقررات خاص در این راستا، تضمین عملکرد صحیح این نیروها در حراست از تمامیت ارضی و تأمین نظم و امنیت داخلی است (غلامی، ۱۳۹۲، ۱۸). جرائم در نیروهای مسلح در تمام کشورهای دنیا، با حساسیت خاصی از سوی قانونگذار مورد بررسی و مداقه قرار می‌گیرد، زیرا تزلزل در نیروهای نظامی، موجب آسیب‌های غیرقابل جبران در جامعه و حتی نظام سیاسی خواهد شد. بدین لحاظ، جرم انگاری در این حوزه می‌تواند ابعاد مختلفی را شامل گردد. از دیدگاه برخی از اندیشمندان، بروز جرم از سوی پرسنل نیروهای مسلح، صرفاً نمی‌تواند بازتاب داخلی و درون سازمانی داشته باشد بلکه از دسته جرایمی است که بارخورد آن می‌تواند در سطح خارج از سازمان نیروهای مسلح و حتی فی مابین روابط بین دو کشور نیز اثراتی را نیز باقی بگذارد (باری، ۱۳۹۸، ۶۳).

نیروهای مسلح را به‌صورت عام باید دارای سابقه‌ای به مانند بشر دانست، زیرا از زمانی که بشر برای حفاظت از خود و منافع خویش، دست به اقداماتی زد که به وسیله آن موجبات ترس و فرار دشمنان خویش را فراهم سازد، در واقع بنای نیروهای نظامی پایه‌ریزی گردید و انسانی که یک ارتش یک نفره را در اوایل برای خویش ایجاد نموده بود، با گذشت زمان و نیاز به تعداد بیشتر، اقدام به تشکیل نیروهای رزمی و جنگی گرفته و به همین صورت تا به امروز، به‌صورت تخصصی از آن‌ها استفاده می‌نماید. یکی از

قدیمی‌ترین اسناد پیرامون جرائم نظامی را باید در زمان هخامنشیان جست‌وجو نمود، آن‌جا که سرباز هخامنشی قصد فرار به سوی دشمن را داشته و دستگیر و مجازات می‌گردد (علی آبادی، ۱۳۷۰، ۷۲). از اسناد دوره ساسانی نیز چنین بر می‌آید که رسیدگی به دعاوی نظامیان در محضر فرد فقیهی صورت می‌پذیرفت که به آن «سپاه داور» نام نهاده بودند (کریستن‌سن، ۱۳۸۶، ۹۵).

با گسترده شدن جوامع و پیشرفت‌های بشری در حوزه‌های مختلف، استفاده از نیروهای نظامی در خارج از قلمرو سرزمینی، متداول گردید، بدین لحاظ لشکرکشی‌ها و اعزام نیروها به خارج از مرزهای سرزمینی موجب شد، تا جهت رسیدگی به جرائم ارتکابی توسط نظامیان، محاکمی تشکیل گردد. اما این محاکم به جهت رسیدن به این نتیجه که فرد موردنظر مجرم می‌باشد یا خیر، نیازمند قوانینی بودند که از قبل به سربازان و فرماندهان ابلاغ گردد تا در صورت تخطی از آن، مورد محاکمه و مجازات قرار خواهند گرفت. این امر موجب پدید آمدن برخی قوانین در حوزه جرائم نیروهای مسلح گردید (ساکت، ۱۳۶۵، ۴۱۵). اما در عصر جدید، تا پیش از سال ۱۳۰۰ هجری شمسی، نظم و ترتیبی مشخص پیرامون قوانین مخصوص نظامیان وجود نداشت، حتی تا پیش از کودتای سوم اسفند ماه سال ۱۲۹۹ قانون جزای عرفی و اصول محاکمات مصوب ۱۲۹۵[1] بالسویه نسبت به جرائم عمومی و جرائم نظامی و نیز نظامیان اعمال می‌شد (آزمایش، ۱۳۵۸، ۵۱).

۱- ماده ۳۹: هرگاه کسی به حکم محکمه نظامی بری یا بحری محکوم گردد و مجددا مرتکب جنحه یا جنایتی شود در محاکم جزائی به مجازات جنحه و جنایت مکرره محکوم نخواهد گردید مگر این که محکومیت اولیه شخص به واسطه جنحه و جنایتی باشد که به موجب قانون جزای عمومی قابل مجازات بوده است. ماده ۷۴: در صورتی که شخصی با تبعه دولتی که طرف خصومت با دولت ایران است مکاتبه نماید و مقصود از این مکاتبه ارتکاب هیچ یک از جنایات مذکوره در ماده فوق نبوده ولی مکاتبه مزبوره از برای دشمن دولت متضمن تعلیمات و فوایدی باشد که از برای امور نظامی یا پولیتیکی دولت ایران یا دول متحده با ایران مضر باشد آن شخص متصدی محکوم به حبس غیردائم در قلاع خواهد گردید و در صورتی که اطلاعات مزبوره مبنی بر مواضعه و جاسوسی بوده است مجازات حبس غیردائم با قید خواهد بود. ماده ۹۰: اشخاصی که بدون حق و سبب قانونی خود را فرمانده اردوی نظامی یا دستجات قشونی یا جهازات جنگی و یا محل حصین و قلعه و یا قراولخانه و یا بندر و شهری قرار دهند و همچنین کسانی که بر ضد حکم دولت خود را به فرماندهی قشونی که داشته‌اند ابقاء دارند و نیز اشخاصی پس از صدور حکم مرخصی یا انفصال اردوی نظامی یا دستجات قشونی آن‌ها را در محلی جمع نگاه دارند محکوم به حبس دائم در قلاع خواهند گردید. ماده ۹۳: اشخاصی که در مقام تحریک افراد قشون نظامی برآمده آن‌ها را به عدم اجراء وظائف نظامی و اطاعت رؤسای خود وادارند از شش ماه الی دو سال محکوم به حبس تادیبی خواهند گردید. ماده ۹۸: اشخاصی که داخل در دستجات مفسدین بوده‌اند بدون آن که بر آن‌ها ریاست داشته یا آن که صاحب شغلی بوده باشند و به مجرد اخطار

در پژوهش حاضر که با روش توصیفی-تحلیلی صورت پذیرفته است اهتمام بر آن بوده تا جرم انگاری جرائم نیروهای مسلح پیش و پس از پیروزی انقلاب اسلامی مورد بحث و مطالعه قرار گیرد. این پژوهش در صدد پاسخ به این پرسش است که به چه دلیل جرم انگاری جرائم نیروهای مسلح در ایران دیرهنگام به وقوع پیوسته است؟ در پژوهش حاضر در سه بخش (بخش اول در رابطه با جرم انگاری، بخش دوم در رابطه با جرم انگاری جرائم نیروهای مسلح پیش از پیروزی انقلاب اسلامی و بخش سوم در رابطه با جرم انگاری جرائم نیروهای مسلح پس از پیروزی انقلاب اسلامی) به توضیح پرداخته خواهد شد.

۱- جرم انگاری

یکی از شاخص‌های قانونگذاری، انطباق قانون با وجدان اجتماعی است. از آن جا که هدف از وضع

حکومت کشوری یا نظامی از دستجات مزبوره خارج شوند و یا آن که از زمان اخطار حکومت نظامی یا کشوری به بعد اگر هم دستگیر شوند در خارج از محل اجتماع مفسدین و بدون مقاومت و اسلحه بوده باشد مجازات مفسدین را نخواهند داشت و فقط اگر شخصا مرتکب جنایتی شوند مجازات خواهند گردید. ماده ۱۵۸: هریک از فرماندهان نظامی و هریک از حکام و نایب الحکومه‌ها و امنای مالیه ولایات و محالات و بلوکات که در حوزه فرماندهی و حکومت و ماموریت خود علنا یا به طریق مواضعه و یا به توسط وسایط، غله و حبوبات و کلیه ارزاق را غیر از آن چه محصول ملک شخص ایشان است برای استفاده شخصی معامله نمایند از یک ماه الی دو سال محکوم به حبس قابل ابتیاع خواهند شد. محکومین پس از اتمام مجازات مزبوره در مدت پنج الی ده سال از استخدام دولتی محروم می‌باشند. ماده ۱۶۹: هرگاه یکی از صاحب منصبان و مامورین ادارات یا یکی از مامورین حکومت یا نظمیه یا هریک از مامورین اجرای احکام عدلیه یا یکی از فرماندهان نظامی یا صاحب منصبان جزو، در ضمن انجام وظایف خود یا به مناسبت آن بدون مجوز قانونی کسی را آزار کند یا امر به آزار کسی بنماید مجازات مرتکب متناسب خواهد بود با کیفیت و شدت آزاری که کرده است و ترتیب مجازات او موافق است با ماده ۱۷۷ آتیه. ماده ۱۷۶: هریک از اعضاء ادارات دولتی که قانونا منفصل از خدمت شده و یا آن که موقتا ممنوع از اشتغال به شغل خود گردیده و پس از آن که رسما عدم حق دخالت به او اعلام شد به دخالت در وظایف مرجوعه مداومت نماید از شش ماه الی دو سال محکوم به حبس تادیبی خواهد گردید و همچنین است مجازات اشخاصی که ماموریت ایشان انتخابی یا به طریق موقت بوده و پس از آن که کسی دیگر به جای آنان منسوب گردد باز در آن امر مداخله کنند. به علاوه کلیه مجرمین مذکور در این ماده از پنج سال الی ده سال از کلیه خدمات دولتی ممنوع خواهند بود و ابتدای این مدت از روزی است که مجازات حبس انجام یابد. مدلول این ماده مانع از اجرای مجازات اشدی که برای صاحب منصبان و فرماندهان نظامی در ماده ۹۰ همین قانون مقرر شده است نخواهد بود. ماده ۲۲۰: کسی که بدون حق رسمی در مشاغل دولتی کشوری یا نظامی دخالت نموده و یا آن که اجرای وظائف یکی از مشاغل مذکوره را نماید از یک سال الی سه سال حبس خواهد شد و هرگاه عمل او متضمن جعل سندی باشد مجازات آن را نیز به علاوه خواهد دید

قوانین تنظیم روابط افراد در صحنه اجتماع است، چگونگی پیدایش آن نیز باید با توجه به نیازهای اجتماعی شکل گیرد. قانون به این دلیل که در اجتماع زیست می‌کند، ناگزیر باید با اقتضائات اجتماع و وجدان جمعی هماهنگ باشد تا بتواند روابط افراد باهم و با حکومت را تنظیم کند. قانونگذار باید واقعیت‌های جامعه را بشناسد و با توجه به آن‌ها، بایدها و نبایدها را تعیین کند؛ به نحوی که قانون نمود و تجلی وجدان جمعی و عمومی شهروندان باشد. آنچ ه وجدان جمعی یک اجتماع را پدید می‌آورد، عقاید و احساساتی است که در میان شهروندان متعارف یک جامعه مشترک است (سلیمی، ۱۳۹۱). این احساسات در سراسر جامعه پراکنده‌اند، نظام معینی را تشکیل می‌دهند، دارای واقعیت مختص به خود و از حیات مختص به خود بهرهمند هستند. بااین‌حال نیز قانونگذار با وضع قوانینی چتر حمایتی خود را بر فرهنگ گسترده است و با جرم انگاری‌ها از ارزش‌ها و آداب و رسوم جامعه حمایت کرده است. با وجود این، گاه دیده می‌شود که قانونگذار برخلاف فرهنگ عامه یا اکثریت به وضع قوانینی کیفری می‌پردازد (نوربها، ۱۳۸۹، ۱۲).

جرم‌انگاری[۲] فرایندی است که به موجب آن قانونگذار با در نظر گرفتن هنجارها و ارزش‌های اساسی جامعه و با تکیه بر مبانی نظری مورد قبول خود، فعل یا ترک فعلی را ممنوع و برای آن ضمانت اجرای کیفری وضع می‌کند. بر این اساس، جرم انگاری امری پسینی و مبتنی‌بر علوم زیرساختی همچون فلسفه حقوق، فلسفه سیاسی و علوم اجتماعی است (آقابابایی، ۱۳۸۴، ۱۲). نخستین هدفی که قانونگذار در بیشتر نظام‌های حقوقی از جرم انگاری رفتارها دنبال می‌کند، صیانت از هنجارهایی است که آن را مورد احترام اجتماع تشخیص می‌دهد (جمشیدی و همکاران، ۱۴۰۱، ۱۰۸).

در مورد قلمرو مداخله حقوق کیفری اتفاق نظر وجود ندارد. به‌طورکلی دولت‌ها معمولاً برای استفاده از حقوق کیفری و مداخله در رفتارها و امور افراد جامعه یکی از این سه معیار را مورد توجه قرار می‌دهند: اصل ضرر یا به عبارتی جلوگیری از ایراد ضرر و صدمه به دیگران و جامعه. اصل پدرسالاری حقوقی یا به عبارتی حمایت از افراد در برابر خودشان و بازداشتن افراد جامعه از ایراد صدمه و ضرر به خود. اصل

۲- Criminalization

اخلاق‌گرایی حقوقی یا به عبارتی حمایت از اخلاق و مذهب و جلوگیری از ایراد آسیب به اخلاق یا مذهب (نجفی توانا و مصطفی زاده، ۱۳۹۲، ۱۵۲). در نظام حقوق کیفری مبتنی‌بر تئوری حمایت‌گرایی و پدرسالاری قانونی، می‌توان رفتاری که به دیگری ضرری وارد نمی‌کند و بلکه فقط به خود فرد ضرر می‌رساند را جرم انگاری کرد. از طرف دیگر، وارد کردن ضرر به دیگری می‌تواند مبنایی برای دخالت باشد و آن چه در این تئوری مورد توجه است، حمایت از فرد و جامعه است. مبنای تئوری حمایت‌گرایی و پدرسالاری بر این فرض مبتنی است که دولت، چون پدری مشفق باید در راستای تحقق خیر و سعادت افراد جامعه، در برخی از اعمال دخالت کرده و مانع آن رفتار شده یا انجام آن تلاش برای اجبار مردم به انجام رفتاری است که برای آنان نفعی را بخواهد. پدرسالاری منع آنان از انجام رفتاری است که به آنان ضرر وارد می‌کند (افراسیابی و همکاران، ۱۳۹۸، ۲).

جرم انگاری یک رفتار مساوی است با توسعه محدوده کنترل شده رفتاری افراد جامعه و کاهش قلمرو مباح که در آن افراد می‌توانند بر اساس انتخاب و استقلال فردی خود رفتار نمایند. به عبارت دیگر، هر قانون کیفری بدون تردید محدودکننده آزادی است و با محدود شدن آزادی یا افزایش قدرت دولت همراه است. یعنی وقتی آزادی مردم محدود گردید، سلطه مأموران بر مردم بیشتر می‌شود. در چنین شرایطی ایجاد تنش مابین شهروندانی که خواسته‌ای جز عمل بر پایه استقلال فردی خود و احترام به حق خلوت و حریم خصوصی خویش نمی‌خواهند و قوانینی که به ستیز با چنین خواسته‌هایی برخواسته‌اند، اجتناب‌ناپذیر می‌شود. به عبارت دیگر، هر چقدر حکومت بخواهد از طریق ابزارهای سرکوبگر کیفری، بیشتر بر زندگی خصوصی افرادکنترل داشته باشد، گروه بیشتری را به عرصه سیاست بحرانی و تنش زا و نه دخالت و مشارکت در تصمیم‌گیری می‌کشاند و نیز این تنش زمانی بیشتر خواهد شد که ارزش‌های تحمیلی از طریق قوانین کیفری از ارزش‌های حاکم بر جامعه فاصله گرفته باشد (راسخ، ۱۴۰۴).

قانونگذار ایرانی با توجه به کرانی گاه فلسفی، اخلاقی و ارزشی خاص خود، محدودیت‌های نظری اش راجع به جرم انگاری را تعیین و تفسیر می‌کند و به واسطه این محدودیت‌ها به حقوق کیفری متوسل می‌گردد؛ بدین سان قلمرو رفتاری که خود را مجاز به پیشروی از طریق حقوق کیفری می‌داند، بسیار گسترده و وسیع می‌داند (براتی و همکاران، ۱۴۰۱، ۱۴۰).

۲- جرم انگاری جرائم نیروهای مسلح پیش از پیروزی انقلاب اسلامی

پیش از سال ۱۳۰۰ یعنی در سال ۱۲۸۶، برای اولین بار موضوع تشکیل محاکم نظامی موافق قوانین مخصوص در تمام مملکت در اصل هشتادوهفتم[۳] متمم قانون اساسی مشروطه مصوب ۱۲۸۵ مورد اشاره قرار گرفت اما با توجه به فرمانی[۴] که در سال ۱۳۰۰ رضا خان و بعد از کودتا در زمان صدارت وزارت جنگ به واحدهای نظامی اعلام نمود، بیانگر آن بود که عدم نظم و انضباط و پراکندگی در محاکمات کاملاً وجود داشته است به نحوی که محاکمه جرائم نیروهای نظامی در آن زمان، در محاکم عمومی صورت می‌پذیرفته است. لذا رضا خان، به‌عنوان وزیر جنگ وقت، طی تلگرامی به تمامی فرماندهان قشون و لشکر اعلام نمود که «هیچ نظامی تا پیش از این که من در جریان باشم، اعدام نخواهد شد»، نوعی یکپارچگی در این حوزه را ایجاد نمود. از سوی دیگر، در اقدامی دیگر در زمان سلطنت رضاخان نیز موضوع رسیدگی به جرائم اشخاصی که به‌عنوان سارق مسلح مرتکب جرم می‌گردند، رسیدگی به جرم آن‌ها در صلاحیت محاکم نظامی دانسته شد و حتی در دستور فوق الذکر، حکم به محاکمه و اعدام چنین افرادی را که موجب سلب امنیت و آسایش مردم می‌شوند را صادر نموده بود. در سال ۱۳۰۷ قانون محاکمات نظامی[۵] در مجلس شورای ملی تصویب گردید و در پی آن به جهت تکمیل فرایند قانونگذاری، قانون دادرسی و کیفر ارتش در سال ۱۳۱۸[۶] و قانون متمم قانون دادرسی کیفری ارتش[۷] در سال ۱۳۱۹ به

۳- اصل هشتادوهفتم: محاکم نظامی موافق قوانین مخصوصه در تمام مملکت تأسیس خواهد شد

۴- حکم عمومی قشون نمره ۹: در تمامی لشگرها و قسمت‌های قشونی اخطار می‌کنم که امر اعدام فقط در اختیار من و بدون کسب دستور از مرکز، احدی اجازه صدور این حکم را ندارد

۵- مشتمل بر دویست و هشتاد و دو ماده

۶- مشتمل بر چهارصد و بیست و شش ماده

۷- ماده ۱: در تمام مواردی که بازپرس‌های نظامی مأمور رسیدگی و تعقیب پرونده‌های مهمه (به تشخیص رئیس اداره دادرسی ارتش یا نماینده او) و مخصوصاً اتهامات جنائی می‌شوند نماینده دادستان (دادیار) بایستی در موقع بازپرسی و تحقیقات حضور داشته باشد و بازپرس مکلف است حضور دادیار را در هر جلسه در پایان برگ‌های تحقیقات قید و دادیار آن را امضاء نماید. ماده ۲: گزارش‌های مأمورین بازرسی نسبت به تخلفات یا وقوع بزه بایستی مدلل و موجه بوده مدارک مثبته پیوست آن باشد. ماده ۳: متصدیان مسئول و قسمت‌های مربوطه و فرماندهان ذی مدخل که بازرسی در قسمت آن‌ها به عمل می‌آید مکلفند به تمام پرسش‌های بازرس‌ها پاسخ مقتضی داده و هر نوع برگ‌ها یا اسنادی که برای موضوع بازرسی ضرورت دارد در اختیار آن‌ها بگذارند. ماده ۴: هر گاه رئیس اداره دادرسی ارتش سوء جریانی در رسیدگی و اقدامات بازپرسی یا دادستان ارتش یا

تصویب رسید. قانون طرز تشکیل دادگاه‌های نظامی موقت زمان حکومت نظامی[۸] در سال ۱۳۲۱ و قانون اصلاح موادی از قانون دادرسی و کیفر ارتش[۹] در سال ۱۳۵۶ به تصویب رسید (فرسیو، ۱۳۴۵، ۹).

دادگاه مشاهده نماید و همچنین اگر شکایتی از مقامات نامبرده بشود و رئیس دادرسی ارتش شکایت را وارد و اساسی بداند در صورت اقتضاء مراتب را به وزارت جنگ گزارش می‌دهد. ماده ۵: وزارت جنگ رسیدگی را به هیئت نظارت که مرکب از پنج نفر یا هفت نفر افسران منتخب از طرف وزارت جنگ و ستاد ارتش می‌باشد ارجاع می‌کند. ماده ۶: هیئت نظارت پس از رسیدگی به موضوع می‌تواند دستورات لازمه را برای حسن جریان کار به بازپرس یا دادستان بدهد که اجرا نمایند و یا در صورتی که مقتضی بداند پرونده را از بازپرس یا دادگاهی که در نزد آن مطرح است گرفته و به بازپرس یا دادگاه دیگری ارجاع کند که در حدود مقررات رسیدگی نماید. ماده ۷: در مورد ماده بالا هیئت نظارت کارمندان دادگاه را از بین اعضاء خود یا اشخاص دیگر انتخاب و پیشنهاد می‌نماید تا پس از تصویب به پرونده ارجاع شده رسیدگی نماید

۸- ماده ۱: طرز تشکیل دادگاه‌های نظامی موقت فوق‌العاده زمان حکومت نظامی و دادگاه‌های تجدیدنظر آن و مقررات راجع به صلاحیت و طرزرسیدگی در دادگاه‌های نامبرده و حق تجدیدنظر و اجرای احکام و همچنین تعیین نوع بزه‌هایی که در قوانین کیفری مصرح است از لحاظ امنیت وآسایش عمومی در این دادگاه‌ها باید رسیدگی شود به موجب مقررات و آیین‌نامه‌ای خواهد بود که از طرف وزارت دادگستری و وزارت جنگ تنظیم و به تصویب کمیسیون قوانین دادگستری مجلس شورای ملی می‌رسد. ماده ۲: احکام صادره از دادگاه‌های نظامی مذکور در ماده (۱) قابل فرجام نخواهد بود. تبصره: حکم اعدام و حبس مؤبد قابل فرجام است و دیوان کشور خارج از نوبت رسیدگی می‌نماید. ماده ۳: در صورتی که دولت مقتضی بداند ممکن است بعضی از کارمندان قضایی این دادگاه‌های نظامی اعم از بازپرس و دادستان و دادرسان خودآن دادگاه‌ها از میان کارمندان قضایی وزارت دادگستری انتخاب شوند و ترتیب آن در آیین‌نامه پیش‌بینی خواهد شد. ماده ۴: مقررات قوانین دیگر که با این قانون مخالف باشد تا زمانی که حکومت نظامی در هر نقطه بر قرار است درباره این دادگاه‌های نظامی موقتی بلااثر خواهد بود. این قانون از تاریخ تصویب آیین‌نامه آن قابل اجرا و شامل بزه‌هایی نیز خواهد بود که قبلاً در زمان حکومت نظامی واقع شده و تا تاریخ اجرای این قانون نسبت به آن حکمی صادر نشده باشد

۹- ماده واحده: مواد ۱۶۴ و ۱۸۲ و ۱۸۴ و ۱۹۲ و ۲۰۳ قانون دادرسی و کیفر ارتش به شرح زیر اصلاح می‌شود: ۱- ماده ۱۶۴: بازپرس مکلف است ظرف بیست و چهار ساعت از زمان حضور متهم تحقیقات اولیه را از او نموده و قرار تأمینی بر حسب مورد (قرار التزام یا کفیل یا وثیقه و یا در صورت لزوم بازداشت) درباره او صادر نماید. تأمین باید با اهمیت جرم و شدت مجازات و دلایل و اسباب اتهام و احتمال فرار متهم و امحاء اثرات جرم و همچنین سابقه متهم و چگونگی مزاج و سن و حیثیت او متناسب باشد. تبصره ۱: اخذ تأمین نامتناسب تخلف و موجب تعقیب در دادگاه عالی انتظامی است. تبصره ۲: در مورد این ماده نسبت به افسران فقط قرار التزام صادر می‌شود مگر این که مقتضیات صدور قرار بازداشت افسر متهم را ایجاب نماید. ۲- ماده ۱۸۲: متهم می‌تواند از نظامیان واجد شرایط شاغل یا بازنشسته یک یا دو نفر وکیل مدافع برای خود انتخاب کند. هر گاه متهم غیرنظامی باشد می‌تواند وکیل و یا وکلای خود را از وکلای واجد شرایط دادگستری نیز انتخاب کند. آیین‌نامه اجرایی این ماده به تصویب وزارت جنگ و وزارت دادگستری می‌رسد. تبصره: وکلای مدافع برای دفاع در

۳- جرم انگاری جرائم نیروهای مسلح پس از پیروزی انقلاب اسلامی

پس از پیروزی انقلاب اسلامی، قوانین مربوط به نیروهای مسلح، با تغییراتی ایجاد گردید و اصولاً تغییرات عمده انجام گرفته در قوانین ارتش را باید در دو مرحله تاریخی بیان نموده که یک مرحله آن پیش از تصویب قانون اساسی و مرحله دوم بعد از تصویب قانون اساسی می‌باشد. در مرحله اول (لایحه قانونی اصلاح قسمتی از قانون دادرسی و کیفر ارتش مصوب ۱۳۵۸) [۱۰] به جهت فضای حاکم بر انقلاب اسلامی، برخی از قانونگذاران با تلاش خود موفق شدند تا در اصل یکصدوهفتادودوم[۱۱] قانون اساسی جمهوری

موضوع اتهام با رعایت مقررات آزادی کامل دارند و نمی‌توان متعرض آنان شد. ۳- ماده ۱۸۴: پس از تعیین وکیل مدافع هر گاه متهم یا وکیل او یا هر دو برای بررسی پرونده درخواست مهلت کنند رئیس دادگاه با رعایت کفایت وقت می‌تواند تا پانزده روز مهلت دهد که ظرف این مدت در دفتر دادگاه پرونده را بررسی کنند و هر گاه متهم یا وکیل مدافع او ایراداتی نسبت به صلاحیت دادگاه یا حصول مرور زمان داشته باشند یا تحقیقات را ناقص بدانند باید ایرادات مزبور را ظرف همان مهلت به دفتر دادگاه تسلیم نماید. ۴- ماده ۱۹۲: جلسات دادگاه نظامی همیشه علنی است ولی هر گاه استثنائاً دادستان تشخیص دهد که علنی بودن دادرسی مخالف انتظامات یا مصالح عمومی کشور یا منافی با اخلاق حسنه می‌باشد درخواست سری بودن دادرسی را از دادگاه می‌کند و دادگاه در صورت پذیرفتن درخواست دادستان قرار سری بودن دادرسی را صادر می‌نماید. ۵- ماده ۲۰۳: دادرسان، خدا و شاهنشاه و عدالت را در نظر داشته، طبق مقررات قانون و با توجه به خصوصیات متهم در اظهار عقیده از هر جهت مستقل و آزاد می‌باشند

۱۰- ماده واحده: اصلاحات زیر در قانون دادرسی و کیفر ارتش معمول و آن قسمت از مقررات قانون مذکور که مغایر با این اصلاحات می‌باشد ملغی‌است. ۱- دادستان ارتش از لحاظ وظایف قضائی تحت نظارت دادستان کل کشور انجام وظیفه می‌نماید. ۲- مقر و حوزه صلاحیت دادگاه‌های نظامی و همچنین انتصاب پرسنل قضائی موکول به پیشنهاد سازمان قضائی ارتش جمهوری اسلامی ایران و تائید ستاد کل ارتش و تصویب وزارت دفاع ملی می‌باشد. ۳- حداقل درجه رؤسای دادگاه‌های عادی و تجدیدنظر به ترتیب سرگرد و سرهنگ دوم بوده و درجه دادرسان دادگاه‌های مذکور در هیچ مورد کمتر از سروان نخواهد بود، ضمناً رعایت ارشدیت قضات دادگاه و همچنین دادستان و بازپرس نظامی نسبت به متهم الزامی نیست. ۴- صدور امر تعقیب متهمین نظامی الزامی بوده و بر عهده فرمانده واحد مربوطه است که دادگاه نظامی در حوزه آن قرار دارد. ۵- عبارت «شاهنشاه» و «به نام اعلیحضرت همایون شاهنشاهی» و «با تصویب بزرگ ارتشتاران فرمانده» و «پس از تصویب بزرگ ارتشتاران فرمانده» به ترتیب از مواد ۲۰۳ و ۲۱۶ و ۲۶۸ و ۲۸۱ حذف می‌گردد

۱۱- برای رسیدگی به جرائم مربوط به وظایف خاص نظامی یا انتظامی اعضای ارتش، ژاندارمری، شهربانی و سپاه پاسداران انقلاب اسلامی، محاکم نظامی مطابق قانون تشکیل می‌گردد، ولی به جرائم عمومی آنان یا جرائمی که در مقام ضابط دادگستری مرتکب شوند در محاکم عمومی رسیدگی می‌شود. دادستانی و دادگاه‌های نظامی، بخشی از قوه قضائیه کشور و مشمول اصول مربوط به این قوه هستند

اسلامی ایران جایگاه دادرسی نیروهای مسلح را خدشه دار ساخته و آن را از یک ساختار قضائی مستقل به یکی از دادگاه‌های تخصصی تنزیل دهند.

تغییرات در قوانین مربوط به نیروهای مسلح نیز پس از تصویب قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، همسو با اصل یکصدوهفتادودوم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران بوده و سازمان قضائی ارتش به موجب قانون الحاق سازمان قضایی ارتش به دادگستری جمهوری اسلامی ایران[۱۲] مصوب ۱۳۶۰ به قوه قضائیه الحاق شده است. ابتدا قانون دادرسی نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران[۱۳] در سال ۱۳۶۴

۱۲- ماده واحده: در اجرای اصل یکصدوهفتادودوم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران از تاریخ تصویب این قانون سازمان قضایی ارتش جمهوری اسلامی و کلیه دادسراها و دادگاه‌های نظامی مستقر در سراسر کشور از ستاد مشترک ارتش جمهوری اسلامی ایران جدا و به وزارت دادگستری ملحق می‌گردد. تبصره ۱: رئیس سازمان قضایی ارتش از طرف شورای عالی قضایی تعیین و به این سمت منصوب می‌شود. تبصره ۲: عزل و نصب و تغییر محل کار قضات ارتش با پیشنهاد رئیس سازمان قضایی ارتش و به استناد بند سوم اصل یکصد و پنجاه و هفتم قانون اساسی با شورای عالی قضایی است. تبصره ۳: حقوق و کلیه مزایای قضات و کارمندان سازمان مزبور از بودجه وزارت دادگستری پرداخت خواهد شد. تبصره ۴: بودجه سازمان قضایی از تاریخ تصویب این قانون از ارتش منتزع و به دادگستری اضافه می‌شود. تبصره ۵: کارمندان غیرنظامی سازمان قضایی ارتش کماکان تابع قانون استخدام کشوری خواهند بود

۱۳- ماده ۱: رسیدگی به جرائم مربوط به وظایف خاص نظامی و انتظامی اعضاء نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران ارتش، سپاه، ژاندارمری، شهربانی، پلیس قضایی، کمیته‌های انقلاب اسلامی و هر نیروی مسلح قانونی دیگر بر طبق مواد این قانون در صلاحیت دادگاه‌های خاص نظامی است. تبصره ۱: منظور از جرائم مربوط به وظایف خاص نظامی و انتظامی بزه‌هایی است که اعضای نیروهای مسلح در ارتباط با وظایف و مسئولیت‌های نظامی و انتظامی که طبق قانون و مقررات به عهده آنان است مرتکب گردند. تبصره ۲: جرائمی که در مقام ضابط دادگستری مرتکب شده باشند در محاکم عمومی رسیدگی می‌شود. ماده ۲: دادگاه‌های نظامی به دادگاه‌های نظامی یک و دادگاه‌های نظامی دو تقسیم می‌شوند. ماده ۳: رسیدگی به جرائمی که مجازات آن‌ها بر حسب قانون ده سال حبس یا بیشتر و یا اعدام است در صلاحیت دادگاه نظامی یک و رسیدگی به جرائمی که مجازات آن‌ها کمتر است در صلاحیت دادگاه نظامی دو می‌باشد. ماده ۴: دادگاه نظامی یک مرکب است از یک رئیس یا دادرس علی‌البدل و یک مشاور که حق رأی با رئیس دادرس علی‌البدل دادگاه است. تبصره: در دادگاه نظامی یک، رئیس یا دادرس علی‌البدل اعم از این که نظامی باشد یا غیرنظامی مشاور از میان حقوقدانان نظامی تعیین می‌گردد و مکلف است قبل از اتخاذ تصمیم دادگاه پرونده را دقیقا مطالعه و بررسی نموده و نظرات خود را مستدلاً به‌صورت کتبی اعلام نماید. ماده ۵: نظرات دادگاه نظامی یک که منتهی به کیفر اعدام یا ده سال زندان و بیشتر باشد اعم از این که متهم یا دادستان اعتراض کرده یا نکرده باشند با رعایت مقررات مواد ۲۸۷ و ۲۸۸ قانون اصلاح موادی از آئین دادرسی کیفری در دیوان عالی کشور مورد رسیدگی قرار خواهد گرفت. تبصره: هر گاه جرمی به اعتبار کیفر قانونی آن در

تصویب گردید، سپس قانون مجازات جرائم نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران در سال ۱۳۷۱[۱۴] مورد تصویب قرار گرفت و آخرین قانون ماهوی در رابطه با نیروهای مسلح قانون مجازات جرائم نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۸۲[۱۵] می‌باشد. در زمینه قوانین شکلی، قانون آیین دادرسی جرائم نیروهای مسلح در سال ۱۳۹۳[۱۶] به تصویب رسید.

صلاحیت دادگاه نظامی یک باشد و بعد از ختم دادرسی معلوم شود که کیفر آن کمتر از اعدام یا ده سال حبس است، دادگاه نظامی یک در مورد آن مبادرت به انشاء حکم خواهد نمود. ماده ۶: دادگاه نظامی دو مرکب است از یک رئیس یا دادرس علی‌البدل و یک مشاور. در صورتی که رئیس یا دادرس علی‌البدل از میان حقوقدانان نظامی تعیین گردد، انتخاب مشاور الزامی نیست در غیر این صورت الزاماً مشاور از میان حقوقدانان نظامی تعیین می‌شود. حق رأی با رئیس یا دادرس علی‌البدل دادگاه است. تبصره ۱: مشاور مکلف است قبل از اتخاذ تصمیم دادگاه پرونده را دقیقاً مطالعه و بررسی نموده و نظرات خود را مستدلاً به‌صورت کتبی اعلام نماید. تبصره ۲: در نقاطی که دادگاه نظامی دو تشکیل نشده و یا تشکیل شده ولی پرونده‌هایش متراکم است دادگاه نظامی یک می‌تواند به پرونده‌هایی که در صلاحیت دادگاه نظامی دو می‌باشد نیز رسیدگی نماید، تشخیص و ارجاع به عهده سازمان قضایی نیروهای مسلح می‌باشد. تبصره ۳: احکام صادره در دادگاه‌های نظامی دو و همچنین حکم مذکور در تبصره ماده ۵ این قانون در غیر موارد مذکور در ماده ۲۸۴ قانون اصلاح موادی از آئین دادرسی کیفری قطعی است. ماده ۷: متهم به ارتکاب چندین جرم از انواع مختلف جرائم خاص نظامی و انتظامی در دادگاهی محاکمه می‌شود که صلاحیت رسیدگی به جرمی را دارد که مجازات آن اشد است. ماده ۸: در کنار هر دادگاه نظامی، یک دادسرا مرکب از یک دادستان و به تعداد کافی بازپرس و دادیار و کارمند دفتری زیر نظر دادستان کل کشور وجود خواهد داشت. اولویت در تصدی سمت‌های قضایی در دادگاه‌های نظامی با حقوقدانان نظامی است. تبصره: در هر جایی که دادگاه نظامی تشکیل شده شورای عالی قضایی می‌تواند در صورت لزوم شعبه و یا شعبی اضافه نماید. ماده ۹: نیروهای نظامی و انتظامی بنا به پیشنهاد رئیس سازمان قضایی مکلف به انتقال حقوقدانان نظامی و پرسنل مورد لزوم به این سازمان هستند. ماده ۱۰: رئیس سازمان قضایی نیروهای مسلح که ریاست شعبه یک دادگاه نظامی یک مرکز را نیز به عهده دارد به منظور رعایت وحدت رویه حق نظارت و بازرسی بر دادگاه‌ها و دادسراهای نظامی سراسر کشور را داشته و عنداللزوم می‌تواند یک یا دو معاون داشته باشد. ماده ۱۱: اختیارات و وظایف دادستان و بازپرس و دادیار دادسراهای نظامی با رعایت مقررات این قانون همان اختیارات و وظایفی است که در قانون آیین‌نامه دادرسی کیفری برای دادستان و بازپرس و دادیار دادسرای عمومی تعیین شده است و آئین رسیدگی به ترتیب مقرر در قانون مزبور خواهدبود. ماده ۱۲: کلیه قوانینی که با این قانون مغایرت دارد ملغی است

۱۴- مشتمل بر نود و شش ماده و بیست و هشت تبصره

۱۵- مشتمل بر یکصد و سی و هفت ماده و پنجاه و یک تبصره

۱۶- از ماده ۵۷۱ الی ماده ۶۴۸

نتیجه

یکی از قلمروهایی که قانونگذار کیفری ایران به جرم انگاری در آن مبادرت نموده، حوزه جرائم نیروهای مسلح می‌باشد. در ارتباط با پیشروی حقوق کیفری ایران در حوزه جرائم نیروهای مسلح در پیش و بعد از پیروزی انقلاب اسلامی از طریق توسل به سازوکار جرم انگاری می‌توان قائل به چند دیدگاه متفاوت بود. یکی این که تا اواخر حکومت قاجارها و ابتدایی حکومت پهلوی اول نیروهای مسلح منسجم و منظمی وجود نداشت و حتی قوانین عام و خاص کیفری وجود نداشت یا در ابتدای تصویب بودند و اولین قانون مجازات عمومی در سال ۱۳۰۴ به تصویب رسید و اولین قانون در حوزه جرائم نیروهای مسلح قانون محاکمات نظامی می‌باشد که در سال ۱۳۰۷ به تصویب رسید. دیگر این که قانونگذار کیفری در پس از پیروزی انقلاب اسلامی چند مرتبه اقدام به تصویب قانون در حوزه جرائم نیروهای مسلح نموده است که نشان‌دهنده عدم تمرکز قانونگذار کیفری در این حوزه و حتی نشان‌دهنده این است که در تصویب این قوانین نظریه‌های کارشناس‌های حقوقی و نظامی رعایت نشده یا کمرنگ بوده است.

با توجه به این که بعد از انقلاب اسلامی، سازمان قضایی نیروهای مسلح از ارتش منفک شده و زیرمجموعه قوه قضاییه گردید، پیشنهاد می‌گردد که مانند قانون دادرسی و کیفر ارتش مصوب ۱۳۱۸ سازمان قضایی نیروهای مسلح از قوه قضاییه منفک شده و زیرمجموعه ستاد کل نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران گردد. همچنین، مقامات قضایی و وکلای مدافع که در سازمان قضایی نیروهای مسلح مشغول به فعالیت می‌باشند همانند دادسراها و دادگاه‌های نظامی پیش از انقلاب اسلامی از حقوقدانان نظامی به‌کارگیری شوند. ماده «۹» قانون دادرسی نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۶۴ مقرر داشته بود «نیروهای نظامی و انتظامی بنا به پیشنهاد رئیس سازمان قضایی مکلف به انتقال حقوقدانان نظامی و پرسنل مورد لزوم به این سازمان هستند». در این خصوص می‌توان به محاکمه دکتر محمد مصدق و سرتیپ محمدتقی ریاحی[۱۷] در دادسرا و دادگاه نظامی بعد از کودتای بیست و هشتم مرداد ۱۳۳۲ اشاره نمود که مقامات قضایی و وکیل مدافع[۱۸] همگی از حقوقدانان نظامی بودند.

۱۷- رئیس ستاد ارتش در هفت ماه پایانی دوران نخست‌وزیری دکتر محمد مصدق

۱۸- سرلشکر نصرالله مقبلی رئیس دادگاه، سرتیپ حمید شیروانی، سرتیپ محمود افشارپور، سرتیپ محمدعلی خزاعی و سرتیپ تیمور بختیار اعضای هیئت رئیسه، سرتیپ امیرحسین آزموده دادستان و سرهنگ جلیل بزرگمهر وکیل مدافع دکتر محمد مصدق

ملاحظات اخلاقی: موارد مربوط به اخلاق در پژوهش و نیز امانتداری در استناد به متون و ارجاعات مقاله تماماً رعایت گردیده است.

تعارض منافع: تعارض منافع در این مقاله وجود ندارد.

تأمین اعتبار پژوهش: این پژوهش بدون تأمین اعتبار مالی نگارش یافته است.

منابع

- آزمایش، سیدعلی، ۱۳۵۸، **تقریرات حقوق کیفری نظامی**، مقطع کارشناسی‌ارشد، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه تهران.
- آقابابایی، حسین، ۱۳۸۴، گفتمان فقهی و جرم‌انگاری در حوزه جرائم علیه امنیت ملت و دولت، **فصلنامه فقه و حقوق**، شماره ۵.
- افراسیابی، صابر؛ خوئینی، غفور؛ مجتهدسلیمانی، ابوالحسن، ۱۳۹۸، مبانی قانونی و اخلاقی جرم انگاری در حقوق کیفری ایران، **فصلنامه اخلاق در علوم و فناوری**، شماره ۴.
- باری، مجتبی، ۱۳۹۸، **حقوق جزای نظامی**، چاپ اول، تهران، انتشارات آوا.
- براتی، یزدان بخش؛ روستایی صدرآبادی، حمید؛ کوشا، جعفر، ۱۴۰۱، بررسی جرم انگاری در حوزه فرهنگ و محدودیت‌های نظری این نوع از جرم انگاری، **فصلنامه تحقیقات حقوقی**، شماره ۹۸.
- جمشیدی، علیرضا، محسنی، فرید؛ قاسمی، ناصر؛ داودی، حمزه، ۱۴۰۱، از جرم زدایی تا تخلف انگاری (مطالعه تطبیقی)، **فصلنامه دیدگاه‌های حقوق قضائی**، شماره ۹۷.
- راسخ، محمد، ۱۴۰۴، **حق و مصلحت**، جلد اول، چاپ پنجم، تهران، انتشارات نی.
- ساکت، محمدحسین، ۱۳۶۵، **نهاد دادرسی در اسلام: پژوهشی در روند و روش دادرسی سازمان‌های وابسته آن**، چاپ اول، مشهد، انتشارات آستان قدس رضوی.
- سلیمی، رسول، ۱۳۹۱، **جمعیت‌شناسی**، چاپ اول، مشهد، انتشارات آستان قدس رضوی.
- علی آبادی، محمدحسین، ۱۳۷۰، **تاریخ حقوق ایران قبل از اسلام**، تهران، انتشارات دانشگاه تهران.
- غلامی، حسین، ۱۳۹۲، **حقوق جزای نظامی تطبیقی**، چاپ اول، تهران، انتشارات میزان.

ـ کریستن‌سن، آرتورامانوئل، ۱۳۸۶، **وضع ملت و دولت در دوره شاهنشاهی ساسانیان**، ترجمه مجتبی مینوی‌طهرانی، چاپ اول، تهران، انتشارات اساطیر.

ـ نجفی توانا، علی و مصطفی زاده، فهیم، ۱۳۹۲، جرم انگاری در نظام کیفری جمهوری اسلامی ایران، **فصلنامه مطالعات فقه و حقوق اسلامی**، شماره ۸

ـ نوربها، رضا، ۱۳۸۹، **زمینه حقوق جزای عمومی**، چاپ بیست و ششم، تهران، انتشارات گنج دانش.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

Legal Civilization

ISSN: 2871-1811
ISSN: 2871-1922

No.25- Autumn 2025

Exploring the Possibility of Establishing Crimes Against Humanity from the Unilateral US Sanctions Against Iran
Homayoun Mafi, Morteza Pourazai
Analysis of Blockchain Based Smart Contracts from the Perspective of the United Nations Convention on Contracts for the International Sales of Goods
Aria Ebrahimi, Sobhan Tayebi
Artificial Intelligence and the Criminal Law System: An Analysis of Responsibilities and Implications
Hadi Jamshidi Far, Mehdi Jafarian, Roghayeh Jafarian
Digital Transformation of Criminal Justice in the Light of Digital Justice: The Synergistic Function of Emerging Technologies
Seyed Alireza Mirkamali, Seyed Mostafa Hosseini Dastjerdi
The Legal Status of Joint Inventions and the Extent of Ownership and Possession of the Inventors in Them
Saeed Molavi, Narjes Darbani Chelche
Contractual Obligations in Cross-Border E-Commerce and the Challenges of Their Enforcement in International Arbitration with Emphasis on International Treaties
Ehsaneh Vosoughi Monfared, Mohammad Ali Kefaei Far
An Analysis of the Involvement of Moral Theories in Criminal Law
Iraj Morvati, Saeid Ahmadi, Negin Bahadori jahromi
The Need to Criminalize the Possession of Miners in Iran (Comparative Study)
Mahdi Rajaeian, Shadi Chegini
The Relationship between Human Dignity and the Goals of Punishments in Criminal Law
Amirhasan Abolhasani, Sattar Fakhraei, Zeinab Ghaderi
Analyzing the Concept of Right to the Child in Imami Narrations: A Critique of the Concept of Custody in Jurisprudence and Family Law
Hojjatollah Dehghani
Comprehensive Legal System of the National Iranian Oil Company (NIOC) SAHN; a Strategic Transformation in the Intelligent Legal Governance of Iran's Oil Industry
Sayyed Hojjatollah Alamolhoda, Mohammad Mahdi Asadi
Basic Principles of Insurance and its Consequences on Intention to Cause Damage
Mohammad Kamali, Mohammadali Jahani, Hamidreza Salimi
Analysis of the Causes of Delinquency Among Children and Adolescents in Iranian Criminal Law
Sayyed Ahmad Peyrovnaziri, Amirreza Mahmoudi
Examining the Validity and Admissibility of Modern Communication Tools in the Process of Proving Crime in the Iranian Legal System
Alireza Bagheri Hassanabadi
Criminal Liability of Notaries Public: Analysis of Legal Challenges and Preventive Solutions in the Iranian Registration System
Ayoub Rahimi
The Concept of Public Interest in the Light of John Stuart Mill's Utilitarianism and Its Comparison with the Thought of Jeremy Bentham
Ahmadreza Soltanian
Civil Liability for Robots and Artificial Intelligence: Legal Challenges and Solutions in the Age of New Technologies
Jeyran Ebrahimi
Supportive Policymaking for Women's Victimization in the Family with an Emphasis on New Developments
Mahbobeh Talebi Rostami
The Impact of Criminal Psychology on Committing Crimes in Iranian and French Law
Vahid Kioumarsi
The Responsibility of States for Human Rights Violations by Private Security Companies on Foreign Missions
Mahdi Gharedaqi, Masoud Sarfarazi Saleh
A Jurisprudential and Legal Study of the Condition for the Return of the Endowment to the Donor's Property
Habibolah Abdolah Poor, Hamidreza Namavar
An Analysis of the Environmental Crimes of the United States of America and Israeli Aggression against the Islamic Republic of Iran
Javad Cheraghi
Legal Analysis of the Role of Real Estate Consultants in Preserving Land Ownership Rights and Its Enforcement Challenges in Iran
Mohammad Ahmadi
The International Criminal Court's Counteraction to the Spread of ISIS Crime
Javad Dashtian
The Validity of the New York Convention in Iran's International Commercial Arbitration and the Arbitration Agreement with an Emphasis on the Commercial Concept
Ali Babapour Hamrahloo, Pouya Banihashem
Ownership and Exploitation of Water in the Iranian Legal System
Ahmad Padidar, Yaser Sayyad Poor
The Right to be Forgotten and its Effects on Contractual Relationships in Public Blockchains; a Comparative Analysis of Data Privacy in Iranian and European Law
Arefeh Ghasem Zadeh Dehabadi
An Examination of the Legal Nature of Build-Lease-Transfer (BLT) Contract
Ali Zarei Jalalabadi
The Role of the Lawyer in Preliminary Investigations in the Criminal Procedure Code
Alireza Deraei
Identifying and Prioritizing Socio-Political Factors Affecting Begging in Zahedan
Mohammad Kamal Dadras
Civil Liability of the State for Damages Caused by Delayed Proceedings
Ali Farahi
The Impact of Government Economic Policies on Contractual Freedom in Private Markets
Radmehr Rahmani Golafshan
A Historical Review of Criminalization of Armed Forces Crimes
Yasser Shakeri